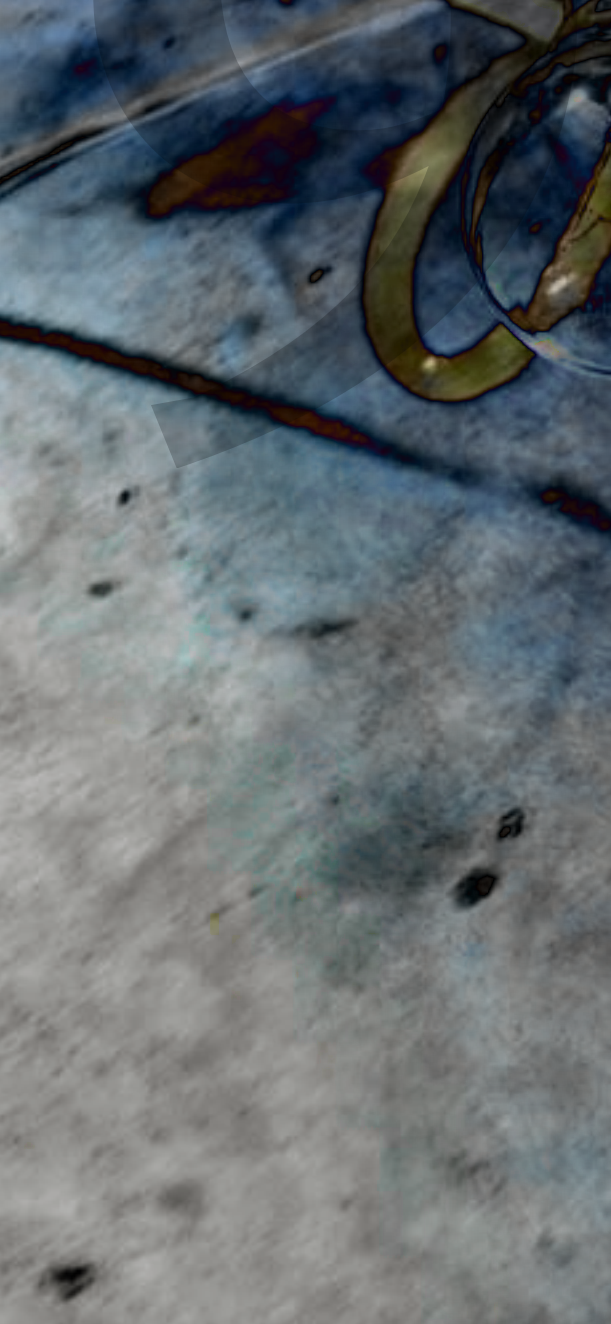


9: Internasjonalt samarbeid



9.1. EØS-avtalen

Avtalen om Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS-avtalen) trådte i kraft 1. januar 1994. Formålet med EØS-avtalen er å sikre et enhetlig økonomisk samarbeidsområde grunnlagt på felles regler og like konkurransevilkår. Gjennom EØS-avtalen deltar EFTA-landene i EUs indre marked, og i samarbeid på tilgrensende områder. Fra 1. mai 2004 ble EØS-avtalen utvidet til også å omfatte de ti nye medlemslandene i EU.

For å sikre en balansert regelverksutvikling innenfor EØS-området, er Norge forpliktet til å innlemme ny relevant EU-lovgivning i EØS-avtalen. EU er på sin side forpliktet til å ha kontakt med EFTA-landene underveis i beslutningsprosessen. Informasjons- og samråingsfasen skal dekke fasen der EU-kommisjonen har fremmet sitt forslag og saken er oversendt Rådet. EØS-avtalen gir imidlertid ikke rettigheter til å delta i de forhandlinger som pågår om direktivene i Rådet, men det er mulig å utarbeide posisjonspapirer fra Norge og EFTA i forhold til regelverk som forhandles frem.

Den formaliserte kontakten i EØS på energiområdet skjer i EØS-komiteén og mellom EFTAs arbeidsgruppe for energispørsmål og EU-kommisjonens Generaldirektorat for Transport og Energi (DG TREN).

9.1.1 Oversikt over direktiver på energiområdet

På energiområdet vedtas en rekke direktiver og forordninger som blir innlemmet i EØS-avtalen. Dette omfatter blant annet bestemmelser for elektrisitetsmarkedet, gassmarkedet, elektrisitet fra fornybare energikilder, kombinert produksjon av kraft og varme, og energimerking av og energieffektivitet i bygninger og i enkelte produkter.

Det har over flere år pågått et arbeid for å åpne elektrisitetsmarkedene i EU for konkurranse. Rådskdirektiv 96/92 EF om felles regler for det indre elektrisitetsmarked (elmarkedsdirektivet) var første skritt i arbeidet med et åpent felles europeisk elektrisitetsmarked.

Det har vært arbeidet parallelt med lovgivning for felles regler for det indre elektrisitetsmarkedet og felles regler for det indre naturgassmarkedet. Kommisjonen og medlemslandene erkjente at dette første elmarkedsdirektivet i den første energimarkedspakken ikke var tilstrekkelig i forhold til målet om å skape ett fungerende indre marked for elektrisitet.

Den andre energimarkedspakken ble vedtatt i EU 26. juni 2003 og utgjorde et nytt vesentlig skritt i retning av et mer åpent energimarked. Elmarkedsdirektivet (Europaparlaments- og Rådskdirektiv 2003/54/EF) inkluderte minstekrav til en tidstabell for markedsåpning. Markedet for industrikunder skulle være åpnet fra 1. juli 2004, mens markedet for husholdningskunder er åpnet fra 1. juli 2007. Direktivet inneholdt minstekrav om et juridisk skille mellom transmisjonsfunksjoner og oppgaver som kan konkurranseutsettes. Direktivet krevde ikke et eiermessig skille mellom nettselskaper og selskaper som driver konkurranseutsatt virksomhet. Energi-markedspakken fra 2003 la i tillegg opp til bestemmelser om regulert adgang til markedet, bestemmelser om allmenne økonomiske interesser («public service obligations») og bestemmelser om forbrukerbeskyttelse.

Forordningen om betingelsene for adgang til grensehandel med elektrisitet ((EF) 1228/2003) som trådte i kraft i EU 1. juli 2004 har lagt visse rammer for grenseoverskridende elektrisitetshandel. Det ble fastlagt enkelte prinsipper for en videre behandling av en oppgjørmekanisme mellom systemoperatører, for videre harmonisering av prinsippene for fastsettelse av tariffene og prinsippene for adgang til

overføringsforbindelsene mellom land og for flaskehalsstyring. Detaljerte retningslinjer vil kunne bli utarbeidet gjennom en såkalt komitologiprosedyre og en komité bestående av medlemmer som medlemslandene utpeker. Nye retningslinjer for flaskehalsstyring er tatt inn i EØS-avtalen i 2008.

Gassmarkedsdirektivet (2003/55/EF) har i stor grad samme type bestemmelser som el-direktivet og inkluderer frister for markedsåpning. Felles for elmarkedsdirektivet (2003/54/EF), gassmarkedsdirektivet (2003/55/EF) og forordningen om betingelser for adgang til grensehandel med elektrisitet ((EF) 1228/2003) er at det etter visse kriterier kan anmodes om unntak fra hovedregelen om regulert tredjepartsadgang ved investeringer i ny infrastruktur for overføring av elektrisitet og gass. Energimarkedspakken ble innlemmet i EØS-avtalens Vedlegg IV (Energi) ved beslutning i EØS-komiteen 2. desember 2005. En justering av energimarkedspakken fra 2003 er under utarbeiding, se kapittel 9.1.2.

Et direktiv om fremme av fornybare energikilder i det indre elektrisitetsmarkedet ble vedtatt i EU 27. september 2001. Det overordnede målet for direktivet er å øke andelen fornybar elektrisitet i EU. Direktivet setter som mål at fornybare kilder skal stå for 22 prosent av elektrisitetsproduksjonen i 2010 mot om lag 13,9 prosent i 1997 (EU-15). Oppfyllelsen av disse målene anses som viktige for at EU-landene samlet skal kunne oppfylle sine miljøforpliktelser gjennom ulike typer virkemidler. Direktivet er en overordnet ramme for å fremme fornybar energi i det indre marked og overlater til medlemslandene å velge egnede virkemidler. Direktivet ble innlemmet i EØS-avtalen 8. juli 2005.

Rådsdirektiv 92/75/EØF er et rammedirektiv om angivelse av husholdningsapparaters energi- og ressursforbruk ved hjelp av merking og standardiserte vareopplysninger. De

nærmere bestemmelser for hver enkelt apparattype fastsettes i gjennomføringsdirektiv. Norge har gjennomført disse direktivene slik at energimerkeordningen i dag omfatter en rekke husholdningsapparater.

Et direktiv om bygningers energibruk (2002/91/EF) ble innlemmet i EØS-avtalen 23. april 2004. Direktivet definerer en felles metode for beregning av bygningers energibruk og definerer nasjonale energikrav for nye og renoverte bygg. Direktivet har bestemmelser om energisertifikater for nye og eksisterende bygninger og inspeksjoner av større klima- og fyringsanlegg. Det arbeides med implementering av direktivet i Norge.

Europaparlaments- og Rådsdirektiv 2004/8/EF om fremme av kombinert produksjon av kraft og varme ble vedtatt i EU 11. februar 2004. 8.12.2006 ble direktivet vedtatt tatt inn i EØS-avtalen.

Europaparlaments- og Rådsdirektiv 2005/32/EF om krav til øko-design for produkter som bruker energi ble vedtatt i EU 6. juli 2005. Forslaget er et rammedirektiv og omfatter hele livssyklusen til de enkelte energibrukende produkter, fra produksjon til destruering. Direktivet ble gjennom EØS-vedtak av 17. september 2007 en del av EØS-avtalen. Gjennomføringsdirektiver for rekke energibrukende produkter vurderes fremlagt av Kommisjonen i samarbeid med medlemslandene i de komiteer som er etablert under rammedirektivet. Det legges opp til at produkter som har en høy energibruk kan bli gjenstand for lovgivning.

En forordning om vilkår for adgang til gass-transmisjonsnett (EF) 1775/2005 ble vedtatt av Europaparlamentet og Rådet 28. september 2005. Hovedintensjonen med forordningen er å regulere og tilrettelegge for like adgangsvilkår mellom ulike gasstransmisjonsnettverk i det indre naturgassmarkedet. Norge vurderer forordningen i lys av EØS-komitevedtaket om

gassmarkedsdirektiv II, der Norge har fått status som marked under oppbygging.

Et direktiv om forsyningssikkerhet og investeringer i infrastruktur for elektrisitet ble vedtatt av Europaparlamentet og Rådet 18. januar 2006. Direktivet krever at hvert land har en politikk for forsyningssikkerhet for elektrisitet. Direktivet er innlemmet i EØS-avtalen gjennom EØS-vedtak den 8. juni 2007.

Et direktiv om energitjenester og energieffektivitet hos sluttbruker ble vedtatt i Rådet 14. mars 2006. Direktivet utgjør en ramme for å styrke energieffektiviseringspolitikken i EUs medlemsland blant annet gjennom retningsgivende mål for energisparing i hvert land. Dette skal blant annet følges opp gjennom regelmessige handlingsplaner. Det er bestemmelser om at offentlig sektor skal være en modell for resten av samfunnet når det gjelder energieffektivisering. I henhold til direktivet skal myndighetene også bidra til at det utvikles et marked for energieffektiviseringstjenester. Norge samarbeider tett med EU om disse spørsmålene og direktivet vurderes med henblikk på innlemming i EØS-avtalen.

9.2. Deltakelse i EUs energiprogrammer

Fra 1996 har Norge deltatt i EU-programmene for energieffektivisering (SAVE) og fornybare energikilder (ALTENER) innen rammen av EØS-avtalen. Programmene inngikk i et nytt overgripende energiprogram for perioden 2003–2006, «Intelligent Energy Europe». «Intelligent Energy Europe» ble innlemmet i EØS-avtalen i november 2003. Fra 2007 er energiprogrammet integrert i et større sektorovergripende program for å fremme konkurransevne og innovasjon, «Competitiveness

and Innovation Programme» – (CIP). CIP er en del av EØS-avtalen og løper fra 2007–2013.

Norge bidrar finansielt og er med i styringen av CIP. Norske interessenter har anledning til å søke om prosjektstøtte innen områdene energieffektivisering og fornybar energi. Slik støtte må søkes i samarbeid med en eller flere partnere innenfor EU.

Norge deltar også i andre programmer og prosjekter gjennom EØS-avtalen, blant annet det 7. rammeprogram for forskning og ulike teknologiplattformer, se også kapittel 8. For ytterligere informasjon vises til OEDs hjemmeside på www.oed.dep.no eller Enovas hjemmeside www.enova.no.

9.3. Nordisk samarbeid

De nordiske landene har lange tradisjoner for samarbeid på energiområdet. På myndighetsnivå er det etablert et samarbeid under Nordisk Ministerråd. Det er også et utstrakt samarbeid mellom de systemansvarlige nettselskapene i hvert enkelt land, jf. kapittel 5.4, og et samarbeid mellom de nordiske regulatorer i NordREG.

De nordiske energiministrene møtes årlig. Mellom ministermøtene ledes energisamarbeidet av en embetsmannskomiteé. Samarbeidet på energiområdet konsentrerer seg om følgende områder: elektrisitetsmarkedet, bærekraftig energi (klima, energieffektivisering, fornybar energi og energiteknologier), energiteknologier (Nordisk energiforskningsprogram – NEF) og regionalt samarbeid mot nærområdene. Energiministrene har sluttet seg til en Handlingsplan for det nordiske energipolitiske samarbeid fra 2006–2009. Det er en viktig del av handlingsplanen at en drøfter felles utfordringer på energiområdet i EU/EØS.

Gjennom erklæringene fra de siste års energiministtermøter (senest ved kommunikasjonen fra energiministtermøtet i Helsingfors av 8. september 2007) har de nordiske landene blitt enige om å videreutvikle og harmonisere det nordiske elmarkedet. Et sterkt nordisk perspektiv på elektrisitetsmarkedet er også viktig når reglene i et felles EU/EØS-marked for elektrisitet tar form. De nordiske regulatorer gjennom NordREG og de nordiske systemansvarlige (Statnett SF m.fl.) er viktige aktører i arbeidet med utviklingen av et fungerende nordisk elektrisitetsmarked. For ytterligere informasjon vises det til Nordisk Ministerråds hjemmesider på www.norden.org.

9.4. Østersjøsam arbeidet

Bergen-erklæringen om bærekraftig energiforsyning rundt Østersjøen ble avgitt av de nordiske statsministrene i 1997. Erklæringen danner utgangspunktet for energisamarbeidet i Østersjøregionen og har i ettertid blitt fulgt opp av energiministrene.

Etter energiministtermøtene i Stavanger i 1998 og Helsingfors i 1999 ble det etablert et fastere energisamarbeid mellom landene i regionen ved Baltic Sea Region Energy Cooperation (BASREC). BASREC er organisert som en del av samarbeidet innenfor Østersjørådet. Elleve land (Russland, Tyskland, Polen, Estland, Latvia, Litauen, Sverige, Finland, Danmark, Island og Norge) samt EU-kommisjonen, deltar i samarbeidet. En embetsmannsgruppe leder arbeidet. Et nytt mandat for BASRECs virksomhet ble gitt ved BASRECs energiministtermøte i Reykjavik 2005 og gjelder nå for perioden 2006–2009. Det planlegges et energiministtermøte i BASREC i regi av dansk formannskap i 2009. For ytterligere

informasjon vises det til BASRECs hjemmesider på www.cbss.st.

9.5. Den økonomiske kommisjon for Europa (ECE)

Den økonomiske kommisjonen for Europa er en av FNs fem regionale kommisjoner. Den ble opprettet i 1947 og har en komité for bærekraftig energi der Norge deltar. Komiteen er en møteplass for 55 land. Her deltar både USA, Canada og de europeiske landene, inkludert land i Sentral-Asia. Komiteen har samarbeidsaktiviteter innen energieffektivisering, gass og kull. I tillegg til at komiteen diskuterer sentrale energipolitiske spørsmål av felles interesse, arbeider komitéens undergrupper med informasjonsspredning og kunnskapsoverføring mellom landene med særlig vekt på tiltak for energieffektivisering i Sentral- og Øst-Europa. For ytterligere informasjon vises det til www.unece.org.

9.6. Det europeiske energicharter

Det europeiske energicharter danner den politiske rammen rundt et alleuropeisk energisamarbeid som inkluderer republikkene i det tidligere Sovjetunionen og de sentraleuropeiske landene, samt Japan og Australia.

Det europeiske energicharter ble undertegnet i desember 1991. Formålet for charteret er å bidra til langsiktig energisamarbeid, basert på prinsippene om markedsøkonomi og ikke-diskriminering.

Traktaten om Det europeiske energicharteret ble undertegnet i Lisboa i 1994. 51 land har undertegnet traktaten og en protokoll om energieffektivisering. Etter at 30 land hadde ratifisert avtalen om energicharteret og protokollen om energieffektivisering, trådte hele avtaleverket i kraft våren 1998. Norge har undertegnet konferansens sluttakt og undertegnet traktaten i 1995, men har ikke ratifisert traktaten. Norge deltar i alle de relevante aktiviteter under energicharteret som omfatter handel, transittspørsmål, investeringer og energieffektivisering. For ytterligere informasjon vises det til www.encharter.org.

9.7. Samarbeid med Russland og Barentssamarbeidet

I 1998 vedtok Barentsrådet en handlingsplan for forbedring av energisituasjonen i den russiske delen av Barentsregionen. Barentsrådet besluttet i den anledning å etablere en energi-arbeidsgruppe (EWG) som skal arbeide for å nå målene i handlingsplanen. Gruppen består av representanter fra ulike sektorer og regioner fra Norge, Finland, Sverige og Russland. Danmark og Island deltar sporadisk og EU deltar som observatør.

EWG har konsentrert arbeidet om etablering av nettverk og informasjonsspredning. Samarbeidet har fokusert særlig på energieffektivisering og bruk av fornybare energikilder. I perioden 2001–2004 hadde Norge formannskapet for EWG. Etter at regionene i 2004 ble trukket mer aktivt med i gruppen ble formannskapet fra 2005 overtatt av Finnmark fylkeskommune og Russland i fellesskap. Fra 2008 er formannskapet i energisamarbeidet (energiarbeidsgruppen) i Barentssamarrådet



delt mellom Norge og Arkangelsk-regionen. For ytterligere informasjon vises det til www.barentsenergy.org.

9.8. Det internasjonale energibyrå (IEA)

Energisamarbeidet i IEA omfatter 28 av OECDs 30 medlemsland. I tillegg deltar EU-kommisjonen i deler av IEAs arbeid. IEA ble etablert som et resultat av oljeforsyningskrisen i 1973/74 som en selvstendig organisasjon knyttet til OECD, og har siden den gang utviklet seg til å bli en vesentlig del av det politiske og faglige internasjonale energisamarbeid mellom medlemslandene. Norge deltar i IEA-samarbeidet gjennom en egen medlemskapsavtale. Avtalen innebærer at Norge ikke kan pålegges de samme forpliktel-

ser som andre land i en eventuell oljeforsyningskrise. Norge deltar for øvrig på lik linje med andre land i samarbeidet, i styret og dets underkomiteer. Sekretariatet holder til i Paris.

Energiproduksjon og -forsyning, energibruk og energieffektiviserings spørsmål drøftes hovedsakelig i komiteen for langsiktig energisamarbeid (SLT). Sekretariatet foretar analyser av produksjons- og etterspørselsforhold knyttet til ulike energibærere som elektrisitet, olje, gass, kull og kjernekraft. Forskning og utvikling inngår i samarbeidet i IEA, jf. kapittel 8.3. Medlemslandenes energipolitikk blir jevnlig gjenstand for dybdehøring. Ekspertene fra de andre medlemslandene leder høringene. Siste dybdehøring av Norge fant sted i 2005, og en ny planlegges i 2010.

Klima- og miljøspørsmålene står langt oppe på den energipolitiske dagsorden. IEA er en viktig faglig bidragsyter i ulike internasjonale fora både i og utenfor FN. For ytterligere informasjon vises det til www.iea.org.

9.9. Globale prosesser innen fornybar energi

FNs verdenstoppmøte i Johannesburg i 2002 om bærekraftig utvikling slo fast behovet for å fremme fornybar energi for å redusere globale utslipp av klimagasser og for å bidra til å oppfylle FNs tusenårsmål om å utrydde fattigdom. På internasjonalt politisk nivå følges dette arbeidet opp i flere fora, bl.a. i FNs Kommisjon for Bærekraftig Utvikling (CSD) som hadde energi som et hovedtema under 14. og 15. sesjon i 2006 og 2007. Internasjonale konferanser på ministernivå har funnet sted i Bonn i 2004, Beijing i 2005 og Washington DC i 2008, og India skal være vertskap for neste internasjonale konferanse

om fornybar energi i 2010. Norge deltar aktivt i dette arbeidet.

9.10. Utviklingsbistand og forvaltningsteknisk assistanse

For de aller fleste utviklingsland er mangel på energi en av de største utfordringene for å få til økonomisk og industriell utvikling som kan forbedre levestandarden for befolkningen. Fravær av infrastruktur på energiområdet og manglende rammer for energiforvaltning har vært to hovedproblemer. Eksisterende energibruk er ofte basert på lite bærekraftige produksjonsmåter som blant annet kan føre til avskogning, lokal luftforurensning og klimagassutslipp som følge av brenning av kull av lav kvalitet. Forurenset luft innendørs kan i tillegg føre til store helseproblemer. Distribusjon av elektrisitet er en annen stor utfordring som krever både kunnskap og kapital. Tørke er et stort problem i mange områder av verden, og kan øke i takt med klimaendringene. I andre områder kan økte flommer bli resultatet av klimaendringer. Det er derfor behov for infrastruktur blant annet i form av dammer som kan bidra til lagring og distribusjon av vann både for jordbruksformål og for å sikre rent og sikkert drikkevann for befolkningen. Det siste legges det stor vekt på i FNs tusenårsmål.

For å legge til rette for en fungerende elektrisitetssektor og en god vannressursforvaltning er det i mange utviklingsland behov for assistanse til å utvikle lovverk og administrativt apparat. Norge har kompetanse som er meget etterspurt både innen petroleumssektoren og på områdene vannkraft og annen fornybar energi. Som et ledd i opptrappingen av innsatsen innenfor ren energi i bistandsarbeid

det har Utenriksdepartementet i samarbeid med relevante aktører utarbeidet en egen plattform kalt Ren energi for Utvikling. Siktemålet er å utnytte den betydelige kompetansen Norge har opparbeidet. Norge har ledende internasjonal kompetanse og industri innen forvaltning av energiresurser, utbygging og drift av vannkraft, utvikling og bruk av andre rene energikilder samt forskning og høyere utdanning på energiområdet. Videre har Norge høy kompetanse knyttet til samlet planlegging for bruk og vern av vannressursene og i å se sammenhengen mellom energi og miljø.

Den globale oppvarmingen og klimaspørsmål har ytterligere aktualisert behovet for å bistå utviklingslandene med faglige og økonomiske ressurser for utbygging og utvikling av ren energi. Hovedtyngden av innsatsen vil bli rettet mot Afrika hvor mange land fortsatt bare dekker elektrisitetsforsyning til en liten prosentdel av befolkningen. Men også i Asia vil innsatsen bli trappet opp særlig innen teknologisk samarbeid med folkerike land hvor potensialet for reduksjon av klimautslipp er betydelig.

Mye av den utøvende virksomheten når det gjelder norsk offentlig bistand på disse områdene utføres av Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE). Arbeidet er regulert gjennom en egen samarbeidsavtale mellom NVE og NORAD. Blant oppgavene er rådgivning til NORAD og direkte samarbeid med utviklingsland når det gjelder utvikling av lovgivning og forvaltningsteknisk assistanse innenfor vannressursforvaltning og i energisektoren. NVE

bistår også innenfor områdene hydrologi, damsikkerhet og databehandling. I det sørlige Afrika har NVE arbeidet med rådgivning blant annet i forbindelse med å etablere nasjonale regulatorer for elektrisitetssektoren.

NVEs samarbeid med utviklingsland er vesentlig organisert som direkte forpliktende samarbeid med tilsvarende institusjoner i forvaltningen, basert på avtaler som definerer begge parters ansvar og arbeidsoppgaver.

I de senere år har NVE arbeidet med assistanse innenfor lovgivningsområdet og med institusjonsbygging i blant annet Angola, Mosambik, Uganda, Vietnam, Timor Leste (Øst-Timor), Sør-Afrika og Bhutan. Det siste landet det er etablert samarbeid med er Liberia. Dette arbeidet bidrar til at disse landene kan etablere et moderne lovverk og en hensiktsmessig administrasjon. Norske erfaringer med energi- og vannressurslovgivning legges til grunn. Det trekkes i stor grad også på erfaringer fra andre utviklingsland som har vært i en tilsvarende situasjon. Dette gir grunnlag for en mer effektiv forvaltning som skal sikre vertslandenes interesser når det gjelder utnyttelse av energiresurser, samtidig som det stimuleres til investeringer og bærekraftig utvikling.

Institusjonskontraktene åpner også for betydelige oppgaver for norsk næringsliv, både for norske konsultentselskaper og leverandører. Dette skjer som oftest etter anbudskonkurranser i Norge eller internasjonalt. I den senere tid er flere norske konsulentfirmaer blitt involvert i studier av vannkraftprosjekter i både Afrika og Asia.